

atesa la possibilitat d'una influència sàvia dels botànics: ortiga era planta molt usada per les seves virtuts medicinals (veg. n. 1).¹⁰ El llatí ŪRTICA, general a totes les llengües romàniques, és d'etimologia desconeguda (no ve de URERE, USTUM, 'cremar', puix que seria *USTICA; potser sigui un manlleu del mateix idioma mediterrani que deuria donar el gr. ἄδλκην).

DERIV.: *Ortigada* 'punxada d'ortiga' (localitzat a Sta. Eul. de Riuprimer, *DAG.*). *Ortigar*, tr. 'punxar les ortigues' [localitzat a Sta. Eul. de Riuprimer, *DAG.*; segons *AlcM* usual en els dialectes or., occ. i mall.; *DFgra.* (1840) el dóna amb el sentit de 'fuetejar amb ortigues'; en sentit fig. de 'irritar, molestar' s'empra segons *AlcM* a Olot, Emp. i Lluçanès: un exemple en Genís i Aguilar; la variant *eixurdigar-se* 'sofrir una picada d'ortigues' fou registrada per JCoromines a Boí, 1972; «no n'agafi perquè *işordige*' (*Benasc*, 1965); arag. (*e*)*xordigar* (supra)]; cf. cast. *ortigar* id. [ja c. 1400]; oc. mod. *ourtigà* «piquer, fouetter avec de l'ortie; fustiger les membres paralysées» (*Mistral*). *Ortigal* 'terreny cobert d'ortigues' (*DAG.*), *ortigar* id. (*Escrig*; *DAG.*), *ortigal* (*AlcM*, no recollit per *DFa.*); en variant *urdigal* fou registrat per JCoromines a Arcavell (*Alt Urg.*, 1936);¹¹ com a *işurdigal* a Pedregana i Boí (veg. supra); *ortiguer* 'ortigar' (localitzat per *AlcM* a Girona). *Ortigàs*, m. 'ortiga' sense noció d'augmentatiu es dóna en alguns punts de Conflent (vegeu nota 2). *Ortigatge* 'malura de la vinya que esgrogeix els pàmpols' (*DAG.*). *Ortigola*: s'inclou en la llista que dóna Font i Quer (*Plant. Med.*, p. 134b) dels noms d'*ortiga petita* al costat d'*ortiga menuda* i *xurdiga*. D'altra banda, *ortigó*, registrat per JCoromines en la forma *urdigó*, -ons, 'herba molt semblant a l'ortiga, però no pica', a Estèrri (*Alt Pallars*, 1934), deu ser *ortiga morta* (*Lamium album*), supra.

CULTISMES: *Urticàcies*; *urticació* [Lab. 1888]; *urticals*; *urticant*; *urticària* [Lab. 1888].

¹ Veg. Gual Camarena, *Vocab. del Com. Med.* (Barcelona 1976), duu en la primera lleuda «carrega de ortigues, v diners» (p. 170, 59), i en la segona «Amina de gra de ortiga, VIII diners meala» (p. 182, 123). Això mostra que *ortiga* tenia valor comercial a l'Edat Mitjana. — ² Font i Quer (*Plant. Med.*, p. 132) inclou *ortriga* com a una de les formes variants d'*ortiga* juntament amb *ordiga* i *aixordiga*. —

³ Notem a més amb el sufix -às: *ortigàs* (u-) 'ortiga', pl. *ortigassos*, anotat a Noedes (*Confl.*, 1960). —

⁴ JCoromines (*BDC* xxiii, 300) esmenta els topònims *Vall d'Ordigues*, prop de St. Llorenç de Morunys (Sols.) i *Canal de l'Ordiguer*, prop de Villec (*Urg.*). — ⁵ Per a les formes aragoneses, veg. Elcock, *De quelques affinités*, mapa 19; MzPidal, *Origines*, 308; Borao; Coll A.; *RLiR* xi, 71; *BDC* xxiv, 176; *AORBB* ii, 259; notem a més les formes que va registrar JCoromines, 1966: *las ixordikas*, *ixordikarse* (Bielsa), *čordika* o *ordiga* (Sallent). — ⁶ Comenta aquesta forma i *ortega*, que apareix en d'altres parts de la Península, el *DECH* iv, 309a15, n. 6. — ⁷ Per a aquesta forma, veg. el que diu JCoromines, *BDC* xxiii, 300, n. 1. — ⁸ Aquesta forma

cast. ant. *fortiga* i *hortiga* (gasc. *hourtigo*) es deuen a una contaminació de l'adjectiu *FORTIS* (*DECH* iv, 308b40ss). — ⁹ M-L. pensa en una contaminació amb *ARDERE* o *EXARDERE* (*ANSL* clxvi, 59), ben possible però això hauria produït el canvi de o- en a-; seria el citat nap. i abruzz. *ardike* un exemple d'aquest fenomen? — ¹⁰ Es pot pensar també que hi hagi hagut una contaminació amb *HORDEUM* en el seu derivat *ordial* 'lloc on creix la planta d'ordi' i *ortigal*, i d'allí *ordiga*. — ¹¹ Recollit en pl. *urdigals* amb la nota que no s'entén si vol dir 'ortigues' o 'ortigals'.

Ortiu, V. *origen*

ORTO-, primer element de compostos cultes, pres del gr. ὀρθός 'recte', 'dret', 'just'. *Ortocromàtic*, compost amb *χρωματικός* 'propi del color'. *Ortodontia* [Fontserè]. *Ortodox* [Lab. 1839, *ortodoxo*; *ortodox*, c. 1880; fr. *orthodoxe*, ja en 1431, castellà *ortodoxo*, fi S. xvi], del ll. tardà *orthodoxus* id., compost amb el gr. ὀρθή 'opinió, creença'; *ortodoxament*; *ortodòxia* [Lab. 1888]. *Ortodròmia*, *ortodròmic* [Lab. 1888], amb el gr. δραμεῖν 'córrer'. *Ortoèpia*, amb ἔπος 'mot'; *ortoèpic*, *ortoèpista*. *Ortofonia*, amb el gr. φωνή 'veu'. *Ortoform*. *Ortògnat*, amb el gr. γνάθος 'mandíbula'; *ortognatisme*. *Ortogonal*; *ortogonalment*. *Ortografia* [c. 1398, Lluís d'Aversó: *orto-*, *arto-*, *Torcimany*; *ortografia*, en *Curial*, *NCL* iii, 174.23], del llatí tardà *orthographia*, gr. ὀρθογραφία id., amb γράφειν 'escriure'; *ortografiar*; *ortogràfic*; *ortogràficament*; notem a més *ortògraf* (*arto-*) 'el que sap d'ortografia', ant., en Ll. d'Aversó: «vos dich que aquesta letra [z] és gregua --- e és nomenada zita, --- e sàviament e n'eseràia la-y posaren los *artògrofs* passats» (*Torc.* i, p. 38). *Ortologia*; *ortològic*. *Ortomòrfic*, amb el grec μορφή 'forma'. *Ortopèdia* [Lab. 1888], amb el gr. παιδεία 'educació', derivat de παῖς 'nen'; *ortopèdic*; *ortopedista*. *Ortoplàsia*, amb el gr. πλάσις 'formació'. *Ortopnea*, amb el gr. πνέω 'jo respiro'. *Ortòpter*, amb πτερόν 'ala'. *Ortoròmbic*. *Ortoscòpic*. *Ortotropisme*. Derivat culte del mateix adjectiu grec és *epanortosi* (de ἐπανορθοῦσθαι 'corregir, restaurar', i aquest de ὀρθός).

Ortriga, V. *ortiga* *Oruga*, *orugat*, V. *eruga*

ORVAL, nom de diverses plantes indígenes reputades vulgarment de gran valor terapèutic: la *Salvia sclarea* (*sàlvia romana*), l'*Hipericum androsaemum*, el *Senecio doria* etc.; mot relacionat amb el fr. *orvale*, nom de la *Salvia horminum* (documentat ja en el segle xiv), que s'ha explicat com a una alteració del baix llatí *auris galli* 'orella de gall' per una etimologia popular que va refondre la paraula en *aurum valet* 'val or' per les virtuts medicinals d'aquesta planta; ¹ per la seva banda *auris galli* era traducció aproximada del nom gr. ἀλεκτρολόφος 'cresta de gall'.² □ 1.ª doc.: 1398, Anselm Turmeda.

Aquest poeta en les seves *Cobles Divisió de Mall.*